

CVETKO CRNOJEVIĆ

MEHANIKA FLUIDA

Mašinski fakultet Univerziteta u Beogradu
2014.

Cvetko Crnojević

**MEHANIKA
FLUIDA**

Prvo izdanje

Mašinski fakultet
Univerziteta u Beogradu

2014.

MEHANIKA FLUIDA

Prvo izdanje

- Autor:

Dr Cvetko Crnojević, dipl. inž. maš.

Redovni profesor Mašinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

- Recenzenti:

Dr Slobodan Stupar, dipl. inž. maš.

redovni profesor Mašinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Aleksandar Gajić, dipl. inž. maš.

redovni profesor Mašinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

- Izdavač:

Mašinski fakultet Univerziteta u Beogradu

Kraljice Marije 16, 11120 Beograd 35,

telefon: (011) 3370 350 i 3302 384, fax: (011) 3370 364

Za izdavača: Dekan prof. dr Milorad Milovančević

Glavni i odgovorni urednik: Prof. dr Aleksandar Obradović

Štampanje odobrila Komisija za izdavačku delatnost: br. 290 od 11.12.2014. god.

Mašinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

- Korice:

Milan Stojanović, dipl. inž. arh.

- Štampa:

PLANETA PRINT

Tiraž: 500 primeraka

© Autor i Mašinski fakultet, Beograd 2014.

Preštampavanje i fotokopiranje nije dozvoljeno. Sva prava zadržava izdavač i autor.

PREDGOVOR

Osnovni motiv za pisanje ove knjige jesu studenti Mašinskog fakulteta u Beogradu koji slušaju neki od predmeta iz oblasti mehanike fluida, i želja da oni lakše mogu da prate izučavanje gradiva iz mehanike fluida i da spremaju ispite iz istih. Istorijski gledano na Katedri za mehaniku fluida Mašinskog fakulteta u Beogradu napisano je dobrih knjiga: „*Mehanika fluida*” od Konstantina Voronjeca i Nikole Obradovića (1960), „*Osnovi hidraulike i pneumatike*” od Radomira Aškovića (1978), „*Dinamika jednodimenzijskih strujanja fluida*” od Vladana Đorđevića (1986), „*Statika i kinematika fluida*” od Viktora Saljnikova (1988), „*Hidrodinamika*” od Svetislava Čantraka (1998), i druge. U odnosu na navedene godine prvih izdanja ovih knjiga one su doživele više izdanja, ali, nažalost, većina od ovih knjiga, sticajem raznih okolnosti, odavno nisu štampane, i nisu dostupne širem krugu korisnika, tako da je postojala realna potreba da se ovaj nedostatak udžbeničke literature nadoknadi, pa sam početkom 2013. god. u svojstvu šefa Katedre za mehaniku fluida i predmetnog profesora odlučio da pisanjem ovog udžbenika pokušam da nadoknadim ovaj nedostatak. Koliko sam uspeo, u ovom ni najmanje lakom zadatku, neka procenjuju sami čitaoci, a meni će biti zadovoljstvo ako sam bar delimično to postigao.

Pri pisanju ovog udžbenika koristio sam dugogodišnje iskustvo držanja nastave iz predmeta koji proučavaju mehaniku fluida ili su naslonjeni na nju. Imajući u vidu da su vremenom kroz brojne Statute Mašinskog fakulteta u Beogradu predmeti koji proučavaju mehaniku fluida nosili različite nazive, obime i sadržaje, odlučio sam da napišem knjigu iz mehanike fluida koja nije striktno pisana ni po jednom konkretnom kursu, pa ni po trenutno važećim predmetima: Mehanika fluida B i Mehanika fluida M, ali koja po svom sadržaju pokriva oba ova kursa, čak, delimično, nešto šire od toga. Ova knjiga osim studentima može korisno da posluži i inženjerima i istraživačima da unaprede svoja znanja iz oblasti mehaniku fluida.

Kada sam započeo rad na pisanju knjige, bez obzira na prethodno pedagoško iskustvo, nisu se naslućivale teškoće: šta dati, kako prikazati izloženu materiju, kako se jasno izraziti i sl. Pri pisanju ove knjige veoma često sam imao dileme vezane za redosled tematskih jedinica, dokle ići i gde stati, dokle su „fluidi” a odakle počinje matematika, fizika ili termodinamika, dokle su osnove a odakle produbljena znanja i sl. Sa pisanjem nisam „žurio” u želji da pokrijem sve relevantne oblasti potrebne studentima i s namerom da je korisnicima izložena materija razumljivija. Kada se pogleda konačni tekst ove knjige on u mnogome ne liči na ono što sam zamišljao na početku da će biti, i u ovom gotovom tekstu knjige ima mnogo toga što bih rado menjao ili dopunio.

Proučavajući, u toku pisanja ove knjige, brojnu savremenu stručnu literaturu sa većeg broja svetskih univerziteta lako se dalo zapaziti da je „svet otišao napred”, što je nametnulo obavezu da se Mehanika fluida koja se predstavlja našim studentima delimično približi tim trendovima. Iz istih razloga neke oblasti su detaljnije obrađene nego u dosadašnjim klasičnim kursevima mehanike fluida, kao što su: kinematika fluida, zakoni održanja, teorija sličnosti, dimenzijska analiza, proračun cevovodnih mreža, hidroudar, teorija graničnog sloja, i turbulentna strujanja. U savremenoj

literaturi iz mehanike fluida koristi se tenzorski račun tako da su u ovoj knjizi, i pored toga što ne pripadaju nastavnom programu, date osnove ovog računa.

Nedostatak ove knjige jeste što ona treba da pokrije osnovne pojmove i znanja, ali i nadgradnju iz mehanike fluida, tako da su pojedine oblasti obrađivane na neujednačenim nivoima. To je razlog da su kroz izloženu materiju dati i osnovni pojmovi, ali i detaljnije izložena pripadajuća teorija, ponekad opširnije nego što to zahtevaju postojeći kursevi na Mašinskom fakultetu. Drugi objektivni „problem” jeste što su primene mehanike fluida u mašinskoj tehnici i inženjerstvu uopšte veoma brojne, tako da kroz jedan udžbenik nije ni najmanje jednostavno pokriti potrebe za znanjima iz mehanike fluida inženjera iz različitih tehničkih oblasti. Svi ovi elementi uticali su na odluku da se napiše knjiga koja formalno ne sledi ni jedan konkretan kurs, ali koja, nadam se, sadrži sve neophodne elemente koji treba da su obuhvaćeni kroz jedan univerzitetski udžbenik iz Mehanike fluida.

Mehanika fluida je klasična nauka, ona je potrebna, lepa i teška, tako da se čitaoci ne obeshrabruju pri korišćenju ove knjige, jer je ona podjednako teška i studentima i specijalistima. Studenti koji budu koristili ovu knjigu ne treba da se plaše njenog obima jer za njihove ispite potrebni su samo neki njeni delovi. Za uspešno praćenje izložene materije iz mehanike fluida potrebna su odgovarajuća znanja iz matematike, mehanike i termodinamike. S tim u vezi pitam se: da li knjiga iz mehanike fluida može biti sa jednostavnom materijom, osim na elementarnom nivou, i da li je moguće napisati knjigu iz Mehanike fluida a da ona sadrži jednostavan matematički aparat?

U ovoj knjizi u odnosu na prethodna nastavna iskustva na Katedri za mehaniku fluida neke oznake veličina su promenjene i prilagođene oznakama koje se većinski koriste u savremenoj svetskoj stručnoj literaturi. Izvođenja koja su data uglavnom su u skraćenom obliku, ali nadam se u dovoljno razumljivom obliku. Na nekim mestima, u različitim poglavljima knjige neki fenomeni su dva puta obrađivani, ali sa različitim obimom, to je zato da se oni studenti koji slušaju samo osnove kroz kurs Mehanika fluida B ne opterećuju sa produbljenim proučavanjem mehanike fluida. U knjizi nisu dati primeri, jer se oni nalaze u knjizi „Klasična i uljna hidraulika” od istog autora, i u knjizi „Mehanika fluida - Teorija i praksa” od grupe autora: S. Čantrak, M. Benišek, M. Pavlović, P. Marjanović i C. Crnojević, u izdanjima Mašinskog fakulteta iz Beograda.

Veliku zahvalnost dugujem recenzentima prof. dr Slobodanu Stuparu, šefu Katedre za vazduhoplovstvo, i prof. dr Aleksandru Gajiću, šefu Katedre za hidraulične mašine i energetske sisteme, na savesno pregledanom tekstu knjige i na njihovim korisnim sugestijama i preporukama. Posebnu zahvalnost dugujem mom profesoru, akademiku Vladanu Đorđeviću koji je smogao snage i odvojio vreme da pročita radnu verziju dela teksta ove knjige, poglavlja od 1. do 6., i koji mi je dao veći broj sugestija i ukazao na propuste i nepreciznosti u tekstu. Posebnu zahvalnost dugujem supruzi Ljiljani i ćerki Marini koje su mi pomogle oko kompjuterske obrade teksta, i koje su detaljno pročitale tekst ove knjige i ispravile uočene štamparske greške.

I pored uložene truda da je tekst razumljiv i bez štamparskih grešaka, svim čitaocima koji mi ukažu na nepreciznosti, propuste, ili štamparske greške unapred se zahvaljujem. Zapažanja i sugestije čitalaca biće dobrodošle.

SADRŽAJ

1. UVOD I FIZIČKA SVOJSTVA FLUIDA	1
1.1. Kratak istorijski prikaz razvoja mehanike fluida	1
1.2. Primene mehanike fluida	3
1.3. Pojam fluida	4
1.4. Fluidni delić	6
1.5. Zadatak mehanike fluida	6
1.6. Fizička svojstva fluida	8
1.6.1. Gustina fluida	8
1.6.1.1. Gustina tečnosti	9
1.6.1.2. Jednačine stanja gasova	10
1.6.2. Viskoznost	12
1.6.2.1. Viskoznost gasova	14
1.6.2.2. Viskoznost tečnosti	15
1.6.2.3. Viskoznost prema kinetičkoj teoriji gasova	16
1.6.2.4. Uticaj pritiska na viskoznost-piezo viskoznost	17
1.6.2.5. Viskozimetri	17
1.6.2.6. Reologija – njutnovski i nenjutnovski fluidi	18
1.6.3. Toplotna provodljivost fluida	19
1.7. Analogija između fizičkih veličina	20
1.8. Pritisak	21
1.9. Temperatura	23
1.10. Sile koje deluju na fluid	23
1.10.1. Površinske sile	23
1.10.2. Zapreminske-masene sile	24
1.11. Vektor i tenzor napona	25
1.11.1. Kratak uvod u tenzorski račun	25
1.11.2. Vektor napona i tenzor napona	31
1.11.3. Simetričnost tenzora napona	35
1.11.4. Razlaganje tenzora napona	36
2. MIROVANJE FLUIDA	39
2.1. Naponsko stanje u fluidu koji miruje	39
2.2. Svojstva hidrostatičkog pritiska	39
2.3. Osnovna jednačina hidrostatičke - Ojlerova jednačina	40
2.4. Priroda zapreminske sile	42
2.5. Mirovanje fluida u polju sile Zemljine teže	42
2.6. Mirovanje nestišljivog fluida	42
2.6.1. Izobarske površi	43
2.6.2. Polje pritiska	44

2.6.3.	Merenje pritiska U-cevima	45
2.7.	Paskalov zakon	46
2.7.1.	Proste hidrauličke mašine	47
2.8.	Proračun cevi pod pritiskom	48
2.9.	Sile pritiska	49
2.9.1.	Opšte razmatranje	49
2.9.2.	Sile pritiska na ravne površi na kojima je pritisak konstantan	50
2.9.3.	Sila pritiska tečnosti na ravnu površ na kojoj je pritisak promenljiv	51
2.9.4.	Paskalov hidrostatički paradoks	52
2.9.5.	Sile pritiska tečnosti koje deluju na krive površi	53
2.9.5.1.	Metoda ravnoteže tečnosti	55
2.9.6.	Sila potiska – Arhimedova sila	56
2.9.7.	Stabilnost tela pri plivanju	58
2.10.	Relativno mirovanje tečnosti	60
2.10.1.	Relativno mirovanje tečnosti pri translaciji	60
2.10.1.1	Sile pritiska koje deluju na ravne i krive površi	61
2.10.2.	Relativno mirovanje tečnosti pri rotaciji	63
2.11.	Mirovanje stišljivog fluida	66
2.11.1.	Izotermska atmosfera	66
2.11.2.	Adijabatska atmosfera	67
2.11.3.	Standardna atmosfera	68
3. KINEMATIKA FLUIDA		71
3.1.	Načini proučavanja strujanja fluida	71
3.2.	Brzina strujanja	73
3.3.	Strujno polje. Strujnica. Strujna cev. Strujno vlakno	74
3.4.	Ubrzanje fluidnog delića - Materijalni izvod	77
3.5.	Protok fluida	79
3.6.	Srednje vrednosti strujnih veličina	81
3.7.	Fizičko tumačenje $\text{div } \vec{v}$ - Teorema Gaus-Ostrogradski	81
3.7.1.	Izvori i ponori u struji fluida	83
3.8.	Rejnoldsova transportna teorema	84
3.9.	Zakon održanja mase – jednačina kontinuiteta	85
3.9.1.	Integralni oblik jednačine kontinuiteta	87
3.10.	Kretanje i deformisanje fluidnog delića	88
3.10.1.	Brzina deformisanja fluidnog delića	90
3.10.2.	Ugaona brzina fluidnog delića	93
3.10.3.	Opšte kretanje fluidnog delića	95
3.11.	Potencijalna strujanja	97
3.12.	Vrtložna i nevtložna strujanja	98
3.12.1.	Nevrtložno potencijalno strujanje-potencijal ubrzanja	100
3.12.2.	Cirkulacija	100
3.12.3.	Stoksova teorema	102
3.12.4.	Kelvinova teorema o održanju cirkulacije	104
3.12.5.	Startni vrtlog	106

3.12.6. Slobodan vrtlog	109
3.12.7. Helmholtčeve teoreme vrtložnosti	110
3.13. Laminarni i turbulentni režim strujanja	112
4. OSNOVNE JEDNAČINE MEHANIKE FLUIDA	117
4.1. Zakon održanja mase – jednačina kontinuiteta	117
4.2. Zakon o promeni količine kretanja fluida	118
4.2.1. Pretpostavke o naponima u fluidu	120
4.2.2. Navije-Stoksove jednačine	122
4.2.3. Ojlerove jednačine	123
4.2.4. Jednačina vrtložnosti - Helmholtčeve jednačine	124
4.2.4.1. Jednačina vrtložnosti za neviskozno strujanje	126
4.3. Zakon promene kinetičke energije	127
4.3.1. Disipacija energije	127
4.4. Zakon održanja energije	129
4.5. Granični i početni uslovi	133
5. TEORIJA SLIČNOSTI	137
5.1. Bezdimenzijski oblici bilansnih jednačina i karakteristični bezdimenzijski brojevi	138
5.1.1. Bezdimenzijski oblik Navije-Stoksovih jednačina i dinamički kriterijumi sličnosti	138
5.1.1.1. Analiza reda veličine članova Navije-Stoksovih jednačina ..	144
5.1.2. Bezdimenzijski oblik jednačine kontinuiteta	145
5.1.3. Bezdimenzijski oblik jednačine energije – termodinamička sličnost	145
5.2. Kriterijumi sličnosti	148
5.2.1. Potpuna i nepotpuna sličnost	150
5.2.2. Primena teorije sličnosti na turbomašine	153
6. DIMENZIJSKA ANALIZA	156
6.1. Sistemi jedinica	156
6.2. Rejljeva metoda i primeri njene primene	158
6.2.1. Sila kojom fluid deluje na telo - sile otpora i uzgona	160
6.2.1.1. Koeficijent otpora sfere i cilindra	163
6.2.1.2. Koeficijent otpora broda	164
6.2.1.3. Koeficijenti otpora i uzgona aeroprofila	165
6.2.2. Tangencijalni napon na zidu	167
6.2.3. Pad pritiska na lokalnom gubitku strujne energije	169
6.3. PI-teorema	170
6.3.1. Pad pritiska u cevi kružnog poprečnog preseka - Darsijeva formula	171

7. DINAMIKA NEVISKOZNOG FLUIDA	174
7.1. Ojlerove jednačine	174
7.2. Bernulijevi integrali Ojlerove jednačine	175
7.2.1. Bernulijeva jednačina za strujnicu	175
7.2.2. Bernulijeva jednačina za nevertložno strujanje	176
7.3. Potencijal ubrzanja neviskozno strujanja	176
7.4. Bernulijeva jednačina za neviskozno nestišljivo strujanje	177
7.4.1. Pito-cev	178
7.4.2. Prantlova sonda	179
7.4.3. Osrednjena Pito-cev	181
7.5. Strujanje stišljivog neviskozno fluida	182
7.5.1. Izotermno strujanje gasa	182
7.5.2. Izentropsko strujanje gasa – San Venanova jednačina	182
8. DVODIMENZIJSKA STRUJANJA NEVISKOZNOG FLUIDA	185
8.1. Strujna funkcija	186
8.1.1. Veza strujne funkcije i protoka	187
8.1.2. Veza potencijala brzine i cirkulacije	188
8.2. Ravanska strujanja	188
8.2.1. Primena kompleksnih analitičkih funkcija	189
8.2.2. Jednolika pravolinijska struja – strujanje preko ravne ploče	193
8.2.3. Strujanje u pravom uglu i udar mlaza u ravnu ploču	194
8.2.4. Strujanje preko ravnih ploča i u uglu između ravnih zidova	195
8.2.5. Usamljeni izvor ili ponor	197
8.2.6. Usamljeni vrtlog	199
8.2.7. Metoda superpozicije potencijalnih strujanja	200
8.2.8. Metoda singulariteta –	
- modeliranje željene konture opstrujavanog tela	201
8.2.9. Dvopol	203
8.2.9.1. Kosi dvopol	205
8.2.10. Izvor u jednolikoj struji – Rankinovo telo	205
8.2.11. Opstrujavanje kružnog cilindra bez cirkulacije	208
8.2.12. Opstrujavanje kružnog cilindra sa cirkulacijom	210
8.3. Sile i momenti koji deluju na telo u struji neviskozno fluida	213
8.3.1. Sila koja deluje na telo u neviskoznoj struji fluida	
– Prva Blazijusova formula	213
8.3.2. Sile otpora i uzgona telo u neviskoznoj struji fluida	
Teorema Žukovskog i Dalamberov paradoks	214
8.3.3. Moment koji deluje na telo u neviskoznoj struji fluida	
– Druga Blazijusova formula	217
8.4. Metoda konformnog preslikavanja	218
8.4.1. Osobine konformnog preslikavanja	219
8.4.2. Transformacija Žukovskog	221
8.4.3. Opstrujavanje tanke ploče	229

9. TAČNA REŠENJA	233
9.1. Laminarno strujanje između paralelnih ploča	233
9.1.1. Laminarno strujanje između nepokretnih paralelnih ploča	234
9.1.2. Laminarno strujanje između pokretne i nepokretne paralelne ploče ..	235
9.1.3. Laminarno strujanje između paralelnih ploča sa razmenom količine toplote	236
9.2. Laminarno strujanje u cevi kružnog poprečnog preseka	239
9.3. Laminarno strujanje u koncentričnom kružnom procepu	242
9.4. Laminarno opstrujavanje sfere - Stoksovo rešenje	244
9.5. Nestacionarno laminarno strujanje iznad ravne ploče - slična rešenja	248
9.6. Nestacionarno strujanje ravanskog vrtloga	251
9.7. Osnove hidrodinamičke teorije podmazivanja – klizni ležaj	253
9.8. Laminarno strujanje između dva saosna obrtna cilindra	257
10. JEDNODIMENZIJSKA STRUJANJA NESTIŠLJIVIH FLUIDA HIDRAULIKA	260
10.1. Jednačina kontinuiteta	260
10.2. Greške koje se prave uvođenjem srednje brzine	261
10.3. Zakon o promeni količine kretanja	263
10.4. Zakon održanja strujne energije – opšta Bernulijeva jednačina	265
10.4.1. Geometrijska interpretacija Bernulijeve jednačine	267
10.5. Gubici strujne energije	268
10.6. Gubici usled trenja – Darsijeva formula	269
10.6.1. Koeficijent trenja	270
10.6.2. Eksplicitne formule	272
10.6.3. Nikuradzeov i Mudijev dijagram	274
10.6.4. Uticaj vremenskog perioda korišćenja cevovoda na koeficijent trenja	277
10.6.5. Empirijske metode	278
10.6.5.1. Veze između Darsijeve i empirijskih formula	280
10.7. Lokalni gubici strujne energije	281
10.7.1. Eksperimentalno određivanje koeficijenta lokalni gubici stujne energije	283
10.7.2. Naglo proširenje – Bordina formula	284
10.7.3. Naglo suženje	286
10.7.4. Krivine	288
10.7.5. Usisne cevi	289
10.7.6. Difuzori	289
10.7.7. T-račve	291
10.7.8. Ventili i slavine	294
10.7.9. Međusobni uticaj lokalnih gubitaka	295
10.7.10. Merenje protoka primenom lokalnih gubitaka	297

11. HIDRAULIČKI PRORAČUN CEVOVODA	302
11.1. Hidraulička karakteristika cevododa	304
11.2. Hidraulički proračun prostog cevododa	305
11.2.1. Gravitacioni transport	306
11.2.2. Pumpni transport. Karakteristike pumpi	306
11.2.3. Sprezanje pumpi	309
11.2.4. Kavitacija. Usisna visina pumpi	310
11.3. Hidraulički proračun složenih cevododa	312
11.3.1. Redno povezivanje cevododa	314
11.3.2. Paralelno povezivanje cevododa	315
11.3.3. Hidraulički proračun prstenastih mreža	316
12. PRIMERI PRIMENE ZAKONA O PROMENI KOLIČINE KRETANJA	323
12.1. Sile i momenti nastali promenom količine kretanja	323
12.2. Brzina zvuka	324
12.3. Turboreaktivni mlazni motor	326
12.4. Ojlerova jednačina za turbomašine	327
12.5. Peltonova turbina	329
12.6. Vetroturbine	330
13. HIDRAULIČKI UDAR	333
13.1. Porast pritiska pri hidroudaru – formula Žukovskog	335
13.2. Brzina propagacije poremećaja konačnog intenziteta	337
13.3. Zaštita cevododa od hidroudara	339
13.4. Sistem jednačina koji opisuje jednodimenzijsko nestacionarno strujanje tečnosti	340
13.4.1. Metoda karakteristika	342
14. JEDNODIMENZIJSKA STRUJANJA GASOVA	346
14.1. Osnovne jednačine 1D strujanja gasa	346
14.1.1. Jednačina kontinuiteta	346
14.1.2. Jednačina količine kretanja	346
14.1.3. Jednačina energije	347
14.1.4. Jednačina energije za složene geometrije	350
14.2. Pojam entropije. Drugi zakon termodinamike	352
14.3. Izentropsko strujanje	354
14.3.1. Totalne i kritične vrednosti strujnih veličina	355
14.3.2. Uticaj Mahovog broja na stišljivost gasa	358
14.4. Pokretni poremećaji u fluidu	359
14.5. Prav udarni talas	361
14.5.1. Veza između veličina stanja pre i posle udarnog talasa	362
14.5.2. Prantlove relacije	365

14.5.3.	Udarna adijabata	365
14.5.4.	Promena entropije kroz prav udani talas	366
14.5.5.	Pito cev u dozvučnoj i nadzvučnoj struji gasa	367
14.6.	Strujanje kroz mlaznike	369
14.6.1.	Izentropsko strujanje kroz Venturijevu cev	370
14.6.2.	Izentropsko strujanje kroz konvergentni mlaznik	370
14.6.3.	Efekte promene poprečnog preseka mlaznika	372
14.6.4.	Konvergentno-divergentni mlaznik – Lavalov mlaznik	373
14.7.	Strujanje neviskoznog gasa sa razmenom toplote	376
14.7.1.	Rejljeva kriva	378
14.8.	Jednodimenzijnsko strujanje gasa sa trenjem	379
14.8.1.	Izotermnsko strujanje gasa u horizontalnom gasovodu	380
14.8.2.	Adijabatsko strujanje gasa	384
14.8.2.1.	Fanove krive	386
15.	LAMINARNI GRANIČNI SLOJ	389
15.1.	Prantlove jednačine	390
15.2.	Integralne karakteristike graničnog sloja	393
15.3.	Laminarni granični sloj na ravnoj ploči bez gradijenta pritiska - Blazijusovo rešenje	394
15.4.	Integralne jednačine graničnog sloja - Karmanova jednačina	398
15.4.1.	Metoda Polhauzena	400
15.4.2.	Laminarni granični sloj na ravnoj ploči bez gradijenta pritiska ...	400
15.4.3.	Laminarni granični sloj na ravnoj ploči sa gradijentom pritiska ..	402
16.	TURBULENTNO STRUJANJE	406
16.1.	Nastajanje turbulentnog strujanja	409
16.2.	Teorija Kolmogorova	410
16.2.1.	Energetski spektar turbulencije	411
16.2.2.	Razmere turbulencije	413
16.3.	Rejnoldsova statistika	416
16.4.	Osrednjene Navije-Stoksove jednačine - Rejnoldsove jednačine	417
16.4.1.	Osrednjena jednačina energije	419
16.5.	Turbulentni naponi	420
16.5.1.	Fizičko tumačenje turbulentnih napona	421
16.5.2.	Intenziteti turbulencije	422
16.5.3.	Prostorno-vremenske korelacije	422
16.6.	Modeliranje turbulentnih napona	425
16.6.1.	Busineskov model	425
16.6.2.	Model putanje mešanja – algebarski modeli turbulencije	426
16.6.3.	Turbulentna viskoznost mešajućeg sloja	428
16.6.4.	Turbulentna termička difuzija	429
16.6.5.	Model $k-l$. Model Prantl-Kolmogorov	430
16.6.6.	Model $k-\varepsilon$	431
16.7.	Turbulentno strujanje u cevima	431

X *Mehanika fluida*

16.7.1. Univerzalni turbulentni profil brzina u hidraulički glatkim cevima .	433
16.7.2. Zakon deficita brzine	436
16.8. Koeficijent trenja u cevima	437
16.8.1. Prantlova formula – koeficijent trenja za hidraulički glatke cevi ..	438
16.8.2. Blazijusova formula	438
16.8.3. Nikuradzeova formula	
- koeficijent trenja za hidraulički potpuno hrapave cevi	439
16.8.4. Kolbrukova formula	
- koeficijent trenja za hidraulički hrapave cevi	440
Indeks pojmova	443

Spisak važnijih oznaka

- $\vec{a}$ - ubrzanje
 A - površina
 c - brzina zvuka
 c_v - specifična toplota pri konstantnoj zapremini
 c_p - specifična toplota pri konstantnom pritisku
 C - faktor trenja
 d, D - prečnik
 D_{ij} - brzina deformisnja
 e - energija po jedinici mase
 $\vec{e}$ - jedinični vektor pravca
 E - modul elastičnosti, energija
 Eu - Ojlerov broj
 f - funkcija
 f' - fluktuacija veličine f
 $\bar{f}$ - prosečna vrednost veličine f
 F - sila, jedinična sila
 Fr - Frudov broj
 g - Zemljin ubrzanje
 G - sila tešine
 h - visina, entalpija
 H - visina
 k - kinetička energija turbulencije
 I - jačina vrtloga, intenzitet turbulencije, moment inercije
 K - količina kretanja
 Kn - Knudsenov broj
 m - masa
 M - Mahov broj
 M - moment
 $\dot{m}$ - maseni protok
 n - broj, eksponent
 $\vec{n}$ - ort normale
 l - dužina, putanja mešanja
 L - dužina
 O - obim
 p - pritisak
 P - Sila pritiska, snaga
 Pr - Prantlov broj
 r - radijus, radijalna koordinata
 $\vec{r}$ - radijus vektor
 R - radijus, gasna konstanta, sila reakcije
 Re - Rejnoldsov broj
 s - entropija
 t - temperatura, vreme
 T - apsolutna temperatura
 $\bar{\bar{T}}$ - tenzor
 q, Q - količina toplote
 u - brzina
 v - brzina
 V - zapremina
 $\dot{V}$ - zapreminski protok
 w - kompleksni potencijal
 $\dot{W}$ - snaga
 x - koordinata
 y - koordinata
 Y - gubitak strujne energije, napor
 z - koordinata, kompleksna promenljiva
 Z - koeficijent kompresibilnosti
- Grčka slova**
- α - ugao, Koriolisov koeficijent
 β - ugao, Businesskov koeficijent, koeficijent zapreminskog širenja
 δ - hrapavost zida, debljina
 δ_{ij} - kronekerov simbol
 ε - izdašnost izvora/ponora, disipacija energije
 Γ - cirkulacija
 φ - koordinata, potencijal brzine ugao
 Φ - potencijal, disipacija
 ψ - strujna funkcija
 ω - vrtložnost, ugaona brzina
 θ - ugao

XII *Mehanika fluida*

ρ	- gustina fluida
η	- dinamička viskoznost fluida koordinata, stepen korisnosti
ν	- kinematska viskoznost fluida
κ	- koeficijent adijabate, Prandtlova konstanta
τ	- tangencijalni napon
ζ	- koeficijent lokalnog gubitka koordinata
σ	- napon
$\underline{\sigma}$	- tenzor napona
λ	- koeficijent trenja

Indeksi

a	- apsolutno, atmosfera
A	- površina
C	- centar, težište
d	- devijatorski deo
D	- otpor

e	- ekvivalentno
f	- trenje
F	- trenje (frikcija)
g	- gubitak
H	- hidraulički
ij	- indeksi tenzora drugog reda
k	- kinetička energija
L	- otpor
m	- masa, srednja vrednost
max	- maksimalna vrednost
N	- pravac normale
o	- totalna vrednost, referentne vrednosti
p	- pritisak
s	- sferni deo
sr	- srednja vrednost
t	- turbulentno
V	- zapremina
w	- zid
∞	- neporemećeno
$*$	- kritično